

Eponímia mèdica. Els *altres* epònims

Elena Guardiola, Josep-Eladi Baños

Departament de Ciències Experimentals i de la Salut. Facultat de Ciències de la Salut i de la Vida. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona.

Epònims mèdics

El llenguatge mèdic és un llenguatge viu que, degut a la pròpia evolució de la medicina, incorpora constantment nous termes, en modifica d'altres i, també, n'abandona alguns que s'havien usat profusament en el passat.

És, a més, un llenguatge molt ric. Disposa d'una nomenclatura llatina específica, a més dels tecnicismes que li són propis. Moltes paraules tenen l'origen en el grec o el llatí; altres són manlleus. Per altra banda, algunes paraules d'ús comú canvien de significat o incorporen matisos especials quan s'usen en ciències de la salut. A més, la seva complexitat i interrelació amb altres àrees fa que incorpori tecnicismes d'altres disciplines científiques més o menys properes (des de la biologia a les matemàtiques, la psicologia o la química, per posar-ne uns exemples)¹.

En mig de tot aquest bagatge lingüístic hi trobem els epònims (del grec *eponymos*, anomenat per o a causa de). L'*Enciclopèdia Catalana*² defineix epònim com: "Personatge real o fictici el nom del qual designa un poble o una ciutat o país, tota una època o àdhuc un moviment literari, artístic, etc." i segons el *Diccionari Enciclopèdic de Medicina*³ és el "Nom donat a una malaltia, símptoma o signe, accident anatòmic, intervenció, etc, derivat del de la persona a la qual hom atribueix la seva descoberta o descripció primera". També s'aplica als noms que deriven d'altres noms propis, com ara institucions, ciutats o països, amb què han estat batejades determinades malalties, síndromes, proves, etc.⁴

La utilització d'epònims en medicina és molt freqüent. En el llenguatge tècnic i científic és probablement la terminologia mèdica la que disposa d'un nombre més elevat d'epònims. Tot i això, el seu ús topa amb una certa reticència per part de molts grups. Els lingüistes, i especialment els terminòlegs, no s'han sentit gaire atrets per l'eponímia mèdica¹: els epònims no segueixen la lògica pròpia dels altres signes lingüístics, no tenen el seu origen en arrels gregues o llatines, ni són manlleus d'altres llengües. Per als traductors, són una dificultat afegida ja que segons l'idioma o el país un mateix epònim pot significar coses ben diferents o, per a una mateixa malaltia o síndrome, cada idioma pot disposar d'epònims diferents. Els mateixos metges consideren, moltes vegades, que són font de confusions i que la substitució d'un epònim per un sinònim més descriptiu és una opció millor. Això, però, no sempre és així, ja que quan l'ús de l'epònim està molt estès pot ser més confús no utilitzar-lo. Per altra banda, la majoria de diccionaris mèdics inclou una gran quantitat d'epònims; això, en certa manera fa palesa la importància que ha adquirit amb el pas del temps el fet de donar un nom propi a una malaltia, un signe, una estructura anatòmica o una tècnica quirúrgica. La publicació de diccionaris d'epònims (més freqüent en l'àrea anglosaxona) afegeix notorietat a aquest tipus de denominacions. Quan revisem la bibliografia trobem argumentacions tant a favor com en contra de l'ús dels epònims. No ens estendrem ara en aquest punt; en altres ocasions n'hem parlat, amb detall, en aquestes mateixes pàgines^{5,6}.

Epònims mèdics catalans

La gran majoria d'epònims mèdics d'origen català procedeix del nom de metges o científics catalans que feren algun descobriment o invenció, als quals –amb el pas del temps i per motius diversos– es va donar el seu nom. Des de 1999⁷, la secció *Eponímia mèdica catalana* ha recollit prop de 90 epònims, originats per 54 catalans que han contribuït de diferents formes a la internacionalització de la medicina catalana, molts d'ells en èpoques especialment difícils de la nostra història no gaire llunyana. La Taula 1 inclou un llistat detallat de tots aquests epònims.

Correspondència: Dra. Elena Guardiola
Barcelona
Tel. 93 495 67 24
Fax 93 495 68 75
Adreça electrònica: elena.guardiola@bayer.com

TAULA 1. Metges i científics catalans que han donat lloc a epònims mèdics

Metge o científic català	Epònim mèdic	Metge o científic català	Epònim mèdic
Hermenegild Arruga i Liró	Les operacions d'Arruga ^a La pinça d'Arruga L'espèculum d'Arruga	Fernando Martorell i Otzet	L'úlcer de Martorell La síndrome de Martorell El signe de Martorell
Adolf Azoy i Castañé	La prova d'Azoy		La prova flebogràfica de Martorell
Ignasi Barraquer i Barraquer	El mètode o operació de Barraquer (la facoèrisi)		La síndrome de la fiblada de Martorell
Lluís Barraquer i Bordas	Els signes de Barraquer i Bordas	Josep Masdevall i Terrades	L'opiata Masdevall
Joaquim Barraquer i Moner	La tècnica d'extracció de la cataracta de Barraquer	Emili Mira i López	El test de Mira L'axistèreòmetre de Mira
Josep Ignasi Barraquer i Moner	Les tècniques de Barraquer en queratoplàstia refractiva (la queratofàquia i la queratomileusi)	Pere Nubiola i Espinós	La malaltia de Nubiola
Lluís Barraquer i Roviralta	La lipodistròfia progressiva de Barraquer-Simons	Agustí Pedro i Pons	El signe de Pedro Pons L'esplenomegàlia gastrorràgica hemocitopènica de Pedro Pons
Jesús Maria Bellido i Golferichs	La reacció de Müller-Bellido-Bürger	Tomàs Àngel Pinós i Marsell	El signe de Pinós
José Boix-Ochoa	El procediment de Boix-Ochoa	Jaume Piñol i Aguadé	La síndrome de Vilanova-Piñol
Ricard Botey i Ducoing	L'anestèsia local de Botey El mètode de Gluck-Botey La resecció submucosa de Killian-Botey	Pere Piulachs i Oliva	La síndrome de Piulachs-Hederich El signe de pinçament del flanc de Piulachs
Pere, Josep i Ramon Brugada i Terradellas	La síndrome dels Brugada	Ramon Pla i Armengol	El bacteri de Ravetllat-Pla Els corpuscles de Ravetllat i Pla
José Cañadell i Carafi	La tècnica de Cañadell	Ignasi Ponsetí i Vives	El mètode de Ponsetí
Josep Maria Cañadell i Vidal	La síndrome de Vilanova-Cañadell	Antoni Puigvert i Gorro	L'operació de Puigvert La malaltia de Puigvert
Francesc Canivell i de Vila	El cistòtom de Canivell	Joaquim Ravetllat i Estech	El bacteri de Ravetllat-Pla Els corpuscles de Ravetllat i Pla
Martí Carbonell i Juanico	El reflex de Carbonell-Pérez del Pulgar	Josep Ribera i Sans	El mètode de Ribera
Gaspar Casal i Julián	El collar de Casal La malaltia de Casal	Jaume Rotés i Querol	La malaltia de Forestier-Rotés Querol El punt sacroiliac de Forestier-Jacqueline-Rotés Querol
Bonaventura Casals i d'Echaz	El casalímetre El casalimagnes	Emili Roviralta i Astoul	La síndrome de Roviralta L'ectòpia gàstrica parcial de Roviralta La tècnica de Duhamel-Roviralta-Casasa
Jordi Cervós i Navarro	L'encefalitis granulomatosa reticulohistiocitària de Cervós-Navarro	Lluís Sayé i Sempere	La síndrome de Burnand-Sayé
Fernando Collado i Herrero	L'esquirectomia precoç de Collado	Máximo Soriano i Jiménez	La periostitis deformant de Soriano
Manuel Corachán i García	La gastropèxia de Corachán	Eduard Tolosa i Colomer	La síndrome de Tolosa-Hunt
Frederic Duran i Jordà	El mètode de Duran	Josep Trueta i Raspall	El mètode Trueta
Francesc Duran i Reynals	El factor de difusió de Duran Reynals	Enric Vidal i Colomer	El símptoma de Vidal Colomer
Pere Farreras i Valentí	L'osteosclerosi endòstica pneumopàtica de Farreras	Xavier Vilanova i Montiu	La síndrome de Vilanova-Cañadell La síndrome de Vilanova-Piñol
Jaume Ferran i Clua	El vacci de Ferran		
Amadeo Foz i Tena	El <i>Psychrobacter fozii</i>		
Pere Gabarró i Garcia	L'empelt en escaquer de Gabarró La placa de Gabarró El dermatom de Gabarró		
Salvador Gil i Vernet	L'anestèsia extradural de Gil Vernet		
Josep Maria Gil-Vernet i Vila	Les operacions de Gil-Vernet ^b		
Antoni de Gimbernat i Arboç	El lligament de Gimbernat		
Enric Juncadella i de Ferrer	El punt de Juncadella Ferrer		
Segimon Malats i Codina	El bàlsam de Malats		

a L'obra *Stedman's medical eponyms*^s inclou onze epònims, entre instruments i intervencions, que porten el nom d'H. Arruga.

b Amb el nom "operació de Gil-Vernet" es coneixen quatre operacions diferents: la pielotomia extensa, la trigonoplàstia, l'autoplàstia vesical amb un penjoll posterosuperior i el trasplantament renal amb aprofitament de les vies excretores del receptor.

Els altres epònims

Els epònims, però, no només provenen de noms de persones; com ja hem comentat també n'hi ha que s'originen en el nom d'institucions, ciutats o països. Catalunya i les illes Balears han estat també l'origen de diversos epònims mèdics (Taula 2).

TAULA 2. Altres epònims mèdics catalans i balears

Origen	Epònim
Barcelona	<i>Antithrombin Barcelona 2^{ab}</i> <i>Antithrombin III Barcelona^{ab}</i> <i>Antithrombin III Barcelona 2^{ab}</i> <i>Fibrinogen Barcelona I^{ab}</i> <i>Fibrinogen Barcelona II^{ab}</i> <i>Hemoglobin Barcelona^{ab}</i> <i>Prothrombin Barcelona^{ab}</i> <i>Test Barcelona^{b,c}</i>
Catalunya	Bàlsam català <i>Hemoglobin F Catalonia^{ab}</i>
Centres hospitalaris catalans	<i>Barcelona Clinic Liver Cancer Staging System (BCLC)^b</i> <i>Prova de Dexeus^c</i>
Mallorca	<i>Acne de Mallorca^b</i> <i>Pyruvate kinase Mallorca^{ab}</i>
Sabadell	<i>Sabadell score^b</i>

a Terme inclòs a MeSH (*Medical Subject Headings*) de la *National Library of Medicine*, tesaurus utilitzat per indexar els articles a la base de dades de bibliografia científica *PubMed* (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh>)
b Epònims utilitzats en publicacions indexades a *PubMed* (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>)
c Epònims utilitzats en publicacions indexades a *Índice Médico Español* (<http://bddoc.csic.es:8080/>)

Així, Catalunya està present en el nom d'una hemoglobina i un bàlsam, ara ja en desús, es coneixia com *bàlsam català*; a les illes Balears hi ha l'origen de l'anomenat *acne de Mallorca* i d'una piruvatcinasa. Barcelona dona nom a diverses antitrombines i fibrinògens així com a una hemoglobina i una protrombina, a més del conegut *test Barcelona* d'exploració neuropsicològica. El Centre de Crítics de l'Hospital de Sabadell ha donat a conèixer internacionalment el *Sabadell score* mentre que a l'Hospital Clínic de Barcelona va tenir el seu origen, el 1999, el *Barcelona Clinic Liver Cancer Staging System (BCLC)*, un sistema d'estadificació del càncer de fetge que s'empra a tot el món. Un altre centre català ha estat l'origen de la denominada *prova de Dexeus*.

La contribució eponímica dels metges catalans no s'ha limitat només a la medicina (Taula 3). A les muntanyes catalanes trobem la *via Gabarró* i la *punta Gabarró*⁹ i, en

TAULA 3. Algunes epònims no mèdics que tenen el seu origen en metges catalans

Metge català	Epònim no mèdic
Miquel Bernades i Claris	Gènere <i>Clarisia</i>
Antoni de Gimbernat i Arboç ^a	Gènere <i>Gimbernatia</i>
Pere Gabarró i Garcia ^a	Via Gabarró Punta Gabarró
Josep Masdevall i Terrades ^a	Gènere <i>Masdevallia</i>
Francesc Micó	Gènere <i>Miconia</i>
Antoni Palau i Verdera	Gènere <i>Palaua</i>
Joan Ignasi Puiggari	Gènere <i>Puiggaria</i>
Salvador Soliva	Gènere <i>Soliva</i>

a Aquests metges també originaren epònims mèdics⁹⁻¹¹ (vegeu la Taula 1)

el camp de la botànica, diversos gèneres porten el nom de rellevants metges catalans (gènere *Clarisia*, gènere *Gimbernatia*, gènere *Masdevallia*¹⁰, gènere *Miconia*, gènere *Palaua*, gènere *Puiggaria*, gènere *Soliva*).

En els propers números d'*Annals de Medicina* anirem aprofundint en alguns d'aquests epònims, en els seus orígens i en diferents aspectes que ens acostaran, una vegada més, a personatges i institucions de casa nostra.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Alcaraz Ariza MA. Los epónimos en medicina. *Ibérica*. 2002;4:55-73.
- Epònim. Enciclopèdia.cat. Disponible a: http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0103720&BAT E=ep%25C3%25B2nim. Consulta el 27 de juliol de 2011.
- Epònim. Foz i Sala M, Llauredó i Miret E, Ramis i Coris J, coordinadors. Diccionari Enciclopèdic de Medicina. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, S. A. 1997-2011. Disponible a: <http://www.grec.net/cgi-bin/medicx.pgm>. Consulta el 27 de juliol de 2011.
- Epónimo. Diccionario de la Lengua Española. Vigésima segunda edición. Madrid: Real Academia de la Lengua. Disponible a: <http://buscon.rae.es/draeI/>. Consulta el 27 de juliol de 2011.
- Guardiola E, Baños JE. Eponímia mèdica catalana. *Annals de Medicina*. 1999;82:161-63.
- Guardiola E, Baños JE. Presentació del Quadern núm. 22 de la Fundació Dr. Antoni Esteve: Eponímia mèdica catalana (II). *Annals de Medicina*. 2011;94:127-129.
- Guardiola E, Baños JE. Eponímia mèdica catalana. *Annals de Medicina*. 1999-2011;82-94.
- Forbis P, Bartolucci SL. Stedman's medical eponyms. Baltimore: Williams & Wilkins; 1998. p. 18.
- Guardiola E, Baños JE. Eponímia mèdica catalana. Els epònims de Gabarró. *Annals de Medicina*. 2010;93:126-32.
- Guardiola E, Baños JE. Eponímia mèdica catalana. L'opiata Masdevall. *Annals de Medicina*. 2008;91:91-5.
- Baños JE, Guardiola E. Eponímia mèdica catalana. El lligament de Gimbernat. *Annals de Medicina*. 1999;82:220-2.

NOTA

i Val a dir que, en aquest sentit, és més àmplia la definició de la *Real Academia Española* del terme castellà *epónimo*: "Se dice del nombre de una persona o de un lugar que designa un pueblo, una época, una enfermedad, una unidad, etc.", ja que fa referència tant al nom d'una persona com al d'un lloc i inclou les malalties entre els exemples que dona.